

Ольга Гладун, Оксана Пушонкова

**УКРАЇНСЬКА МИСТЕЦЬКА РОДИНА
У ВИМІРІ НАЦІОНАЛЬНИХ ОБРАЗОТВОРЧИХ ТРАДИЦІЙ
(НА МАТЕРІАЛІ ВИСТАВКИ РОДИНИ СІРИХ «ДИНАСТІЯ. ТРИ ЕПОХИ МИСТЕЦТВА»)**

**UKRAINIAN ARTISTIC FAMILY
AS PART OF THE NATIONAL FINE ARTS TRADITION:
THE SIRYI FAMILY EXHIBITION *DYNASTY. THREE EPOCHS OF ART***

УДК 7.036:73:7.011.26

DOI:10.31500/2309-8813.19.2023.294875

Ольга Гладун

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
заслужений діяч мистецтв України,
директор Черкаського обласного
художнього музею

Olha Gladun

Docent, PhD in Art, Director Communal
Institution «Regional Art Museum» of the
Cherkasy Regional Council
e-mail: gladunol@ukr.net
orcid.org/0000-0001-9464-2730

Оксана Пушонкова

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
соціальних та політичних наук
Черкаського національного університету
ім. Богдана Хмельницького

Oksana Pushonkova

Candidate of Philosophical Science,
Associate Professor Bogdan Khmelnytsky
National University of Cherkassy
e-mail: krapki@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8390-6806

Анотація. На матеріалі родинної виставки черкаських художників Сірих розкрити особливості творчості української мистецької родини як простору глибинного архетипно-символічного діалогу у діяхронії та синхронії культурного розвитку. Методологія дослідження спирається на культурологічний і аксіологічний підходи та біографічний метод, які дозволяють розгорнути дослідження художніх світів членів родини, осмислити взаємодії індивідуального та спільного. Вперше здійснено спробу розглянути «екзистенційний міфореалізм» української мистецької родини, що розвивається у часі та в контекстах архетипно-символічних вимірів національної культури, на основі чого формується «спільне мислення» та екзистенція єдності. У процесі дослідження зроблено висновок, що філософсько-мистецтвознавча аналітика діяльності української мистецької родини включає в себе передумови появи спільного поля візуальних образів, формально-змістовні характеристики яких залежать від історико-культурних контекстів їх виникнення, вкорінення в національні образотворчі традиції, індивідуального естетичного досвіду. Художня творчість Валентина Сірого, Оксани Сірої, Максима Сірого і Романа Сірого розкривається в особливій екзистенції єдності усталених архетипів і символів національної культури. «Екзистенційний міфореалізм» родини Сірих проявляється в візуальних образах, в історичних та світоглядних аспектах української міфотворчості.

Ключові слова: українське образотворче мистецтво, творча родина, родинна виставка, міфотворчість.

Художня ж родина
у великому вселенському розумінні —
субстанція космічна.

Олексій РОГОТЧЕНКО

Постановка проблеми. У 2022 році до Дня Незалежності України Черкаський обласний художній музей презентував виставку «Династія. Три епохи мистецтва» родини художників Сірих. Творча династія Сірих починається з батька — Валентина Сірого, продовжується в дітях — донці Оксані та синові Максимові, і далі — в онукові Романові — синові Максима. У початковому задумі це мала бути велика персональна виставка, присвячена вшануванню пам'яті заслуженого художника України Валентина Сірого, який пішов з життя 11 травня 2021 року. Згодом задум було скориговано та обрано формат родинної виставки, яка б містила найповнішу презентацію творчого доробку Валентина Сірого і знакових робіт членів його родини. Саме такий виставковий формат мав акумулювати колективну родинну енергію, спрямовану у минуле і майбутнє водночас. Як бачимо, сила українців — у колективній енергії, у загальному єднанні, де первинною, найбільш природною ланкою такого єднання постає родина.

Відкриття родинної виставки набуло символічного значення: звернення Валентина Сірого та членів його родини до образного втілення найвищих цінностей — свободи і незалежності — спонукало до роздумів про героїчну історію українського народу, що стало гостро актуальним у час російсько-української війни. На виставці крізь призму візуальних образів розкривалась ідея величчя України як вільної країни, що є для українців екзистенційно обумовленою необхідністю — бути, пізнавати себе, відкривати світ через власну автентичність.

Так, родинна виставка через зв'язок поколінь демонструвала збереження живого коріння культури, що часто виступає життєвою місією творчих родин — як об'єднання і комунікація крізь час. Історично, у тривалі часи бездержавності, саме творча родина залишалась форпостом збереження ідентичності та культури і виступала однією з найвищих цінностей. У творчій родині зберігається генетичний код нації, плекання якого в художніх образах і трансляція майбутнім поколінням ставали духовним покликанням, долученням до універсальних символів.

Виходячи з тієї обставини, що ідентичність українця проявляє себе через ментальну рису родинності, а самоусвідомлення — через родину, дослідження мистецьких родин стає культурницьким запитом. Утім, мистецька родина як цілісна система потребує дослідження і осмислення первинних образних систем, їх взаємодії, розкриття змісту «спільних архетипів». Вивчення творчості різних поколінь митців представників однієї родини вимагає врахування контекстів історії української культури та мистецтвознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській культурі сторінки мистецької спадщини часто передавались родинами, тому цей аспект трансляції традиції привертає увагу дослідників. Вони зосереджуються на пошуках методологій, що вивчають родинну творчість, зокрема зазначається, що звернення до мистецтвознавства, естетики, психології творчості, українознавства, етнології, генеалогії потребує системного, комплексного підходів, зокрема використання методів культурно-антропологічного (І. Стасюк) [17] та метаісторичного (Л. Проців) [13]. Українські творчі династії досліджуються у контексті різних видів мистецтва: у студіях з літературознавства (І. Денісюк, О. Забужко, С. Лисенко, Г. Чухліб, Г. Стасюк), музикознавства (С. Іванчук, В. Грабовський, С. Павлишин, Л. Проців), образотворчості (О. Роготченко, О. Федорук, В. Рубан-Кравченко, В. Личковах) тощо.

Феномен родинної творчості також висвітлюється у матеріалах міждисциплінарних конференцій, які створюють дискурс для широкого обговорення. Наприклад, династії Саєнків було присвячено наукову конференцію «Мистецькі традиції династії Саєнків у контексті української образотворчості ХХ — початку ХХІ століть» (Чернігів) [10]. Тут творчість мистецької родини постає масштабним культурним проектом.

Одним із аспектів дослідження родинної творчості вважаємо мистецтвознавчі та культурологічні розвідки родичів художників. Наприклад, одну із монографій Р. Яціва присвячено життю і творчості його батька, художника Мирона Яціва [19]. У цьому ж контексті привертають увагу дослідження мистецьких родин: Кричевських (О. Федорук, В. Рубан-Кравченко, Г. Галян) [5; 16], Якутовичів (Yakutovych Academy) (М. Богуш, П. Гудімов, П. Байцим) [2; 18], Саєнків (Н. Саєнко, О. Майданець-Баргилевич, В. Личковах) [2; 7; 15], Наєждіних (О. Роготченко, А. Наєждін) [11; 15]. Джерельною базою стають музейні фонди, зокрема фонди родинних музеїв (наприклад, творчу діяльність родини Кричевських представлено в окремому музеї мистецької родини в Опішні [5]).

Слід вказати, що в Україні родинні виставки відбуваються майже в кожному регіоні (Полтава, Кропивницький, Ужгород, Тернопіль, Київ тощо): від виставок професійних художників до презентації родинних світів митців-аматорів, творчість яких укорінено у повсякденну культуру українців. Черкащина також пишається своїми творчими родинами — це родини Фізерів, Теліженків, Шилімових і, власне, Сірих. З огляду на їх здобутки, маємо мистецтвознавчі дослідження художньої творчості окремих майстрів. Безпосередньо творчість Валентина Сірого розглядають Г. Міщенко [8; 9], В. Василега [3; 4], А. Белень [1].

Як зазначає дослідниця народної символіки та образних витоків української обрядовості О. Теліженко, основа Роду — це, щонайменше, три (!) покоління родини: дід — батько — син. Таке уявлення, на думку дослідниці, знаходить відбиток у структурі Дерева Роду, котре на рівні універсалій є Світовим та має трійчасту структуру. Саме така структура (дід — батько — син) прослідковується у родині Сірих. Хоча, зазвичай, творча родина професійних художників — це батьки — діти, рідше батьки — внуки. Тому родинна виставка Сірих ще й про родинне дерево, яке узагальнює в образних системах символи і архетипи роду.

Щодо структури дослідження родинної виставки, маємо зазначити, що за формою родинна виставка — це збірна виставка, а за змістом — діалогічний проект. Останніми роками предметом дослідження науковців Черкаського художнього музею стали діалогічні виставкові проекти [6]. У «Музейних альманахах» (випуски 1–11) і у збірниках міждисциплінарних і музейних конференцій науковці аналізують мистецькі контексти «спільного мислення». Подібні розвідки виявляють не лише різні грані творчості персоналій, а й зіткнення самобутніх художніх світів та способів самовираження. Часто творчий діалог відбувається на перетині різних напрямів, стилів, світоглядних систем, технік тощо (наприклад, проект «Нацпрором» Олега Тістола та Миколи Маценка, 2018; «Спільна виставка» Ольги Отнякіної-Бердник та Олександра Шепенькова, 2021). Під цим кутом науковці досліджують і міжнародні проекти сучасного мистецтва — «Діалоги», «Антракти», що відбуваються щорічно за курації черкаського художника Володимира Яковця. Такі проекти надають можливості сприймати різноманітні творчі візії «синхронно, синергічно, палімпсестно» [12, с. 96]. Вони є втіленням нових форм естетики взаємодії, спонукають фіксувати й досліджувати «межові» феномени на перетині різних візуальних світів [12, с. 325].

Загалом, в українському мистецтвознавстві мистецька родина як унікальна цілісна система не досліджувалася, зокрема мистецькій родині художників Сірих уваги не приділялося. Тому нас будуть цікавити творчі візії членів родини, представлені на родинній, збірній виставці. Власне, збірна виставка, на думку О. Ременяки, має «презентувати мистецтво України

у світі, вона мусить мати ретроспективний характер, показати спадковість традицій, дати змогу простежити аналогії, цитування, прямі і опосередковані мистецькі впливи попередніх епох, яких не здатен уникнути жоден художник і через які виявляється його особистий талант» [14, с. 237]. Це повною мірою стосується й нашої виставки, яка має свої особливі, специфічні риси.

Мета дослідження — на матеріалі родинної виставки «Династія. Три епохи мистецтва» черкаських художників Сірих розкрити особливості мистецької родини як простору глибинного архетипно-символічного діалогу у діячності та синхронії культурного розвитку крізь призму наскрізних образів та екзистенцію єдності.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати дослідження, маємо вказати, що члени родини художників Сірих багато років реалізовували виключно індивідуальні виставкові проекти (переважно в Черкасах). Як уже зазначалося, до Дня Незалежності України 2022 року у час російсько-української війни ідею родинної виставки «Династія. Три епохи мистецтва» у Черкаському обласному художньому музеї було реалізовано вперше. Експозиція будувалась за принципом зонування: кожному художнику була виділена окрема локація.

Дослідження родинної творчості розпочинаємо з Валентина Сірого. Експозиція його творів найбільша і найвагоміша: від презентації студентських робіт до останніх творів, від начерків, ескізів до програмних полотен. Далі буде розглянуто творчість обох його дітей та онука: на виставці представлено лише їхні основні твори. Валентин Сірий (1937–2021) народився в селі Яготині Київської області. Батько був із сільської інтелігенції, грав у народному театрі, мав бібліотеку. Мати була закохана в природу, розумілася на її таємничих законах, гарно вишивала. Батьки Валентина — Ганна Максимівна і Павло Аркадійович — ніколи не сприймали радянської влади, завжди пам'ятали, що вони «козацького роду та у панів не робили». Жили образами і символами рідної України, навіть одяг на смерть мати готувала український.

У травні 1937 року, коли Валентину було чотири місяці, батька було заарештовано і знищено радянським режимом (у 80-ті роки був реабілітований посмертно). Мати з чотирма дітьми повертається у своє рідне село Золотоношку Драбівського району. Цей мальовничий край стає малою батьківщиною В. Сірого, тут народились і його діти: Оксана та Максим. Як пригадує Максим, батько з дитинства любив природу (особливо її краєвиди), цікавих людей, мамині й бабусині вишиті рушники, а коли випасав худобу біля річки — ліпив поробки з глини. На Драбівщині Валентин закінчив школу, пішов до армії, після повернення очолив сільський будинок культури, де організував хор та драмгурток, які стали одними з найкращих у районі.

У 1960 році В. Сірий вступає до Київського художньо-промислового технікуму, закінчує його з відзнакою і одразу, у 1965 році, вступає до Київського художнього інституту за спеціальністю «Графіка», де навчається мистецтву плаката (педагоги: Т. Лящук, С. Грош, О. Басанець). Після закінчення інституту (1971) В. Сірий повертається на Черкащину і купує хату у селі Нечаївка. Відтоді він працює у Черкасах. У цей час мистецьке життя міста активно розвивається, між колегами по цеху створюється атмосфера творчої взаємодії. Тут, на Черкащині, з її багатою історією і культурними традиціями, В. Сірий проявляє себе переважно як художник-монументаліст, також активно працює в галузі станкового живопису, займається графікою, зокрема плакатом. У 2010 році В. Сірий отримує почесне звання «Заслужений художник України». (На той час його твори уже зберігаються в багатьох музеях України та приватних колекціях.)

Останні роки життя В. Сірий живе лише у селі Нечаївка. Як розповідає Максим: «Батько усе життя будував хату і, як і його дід, збирав бібліотеку». (Наразі хату добудовує Максим. — *Автори*) Родинне духовне світло Нечаївки відтворено у багатьох творах В. Сірого 1970–1980-х: «Нечаївка. Весна» (папір, акварель), «Пізня осінь у Нечаївці» (полотно, олія.), «Нечаївський двір» («Сумно») (картон, олія), «У своєму дворі» (картон олія), «Хата весною» (картон, олія) тощо. Так, через рідну батьківську хату Нечаївка стає символічним топосом родини, тим центром, навколо якого утворюються смисли істини, добра, краси, навколо якого виникає незримий діалог між батьком і дітьми, між дідом та онуком.

Творчу родину за закономірностями розвитку Родинного Дерева об'єднують архетипи-спогади, які втілюються у топосі батьківщини — образах природи рідного села Нечаївки. За спогадами Максима, батько любив малювати сакральні місця Черкащини з їхніми історіями і легендами, особливо Шаєву гору, що на Смілянщині. Остання була уособленням природних сил Дажбога і Сварога. Очевидно, що художній світогляд дітей — Максима й Оксани, онука Романа — формувалися на історії рідного краю та його легендах.

Особливістю творчості В. Сірого є незрима присутність у роботах образів його батька та обох дідів. Власне, дід Валентина по батьківській лінії мав велику бібліотеку і організував народні хори, ця пристрасть, як зазначалось вище, передалась і Валентину. Двоюридний дід займався сільським господарством. його образ бачимо на картині «Дід» (1968). Зі згадок сина Максима стає зрозумілим, що у родині завжди був тісний зв'язок батьків і дітей, а отже — живий зв'язок з традицією.

Окремою сторінкою у творчості В. Сірого є портрети людей, яких він добре знав особисто: сусідів, електриків, шоферів, видавців, журналістів, артистів та ін. Їм притаманна психологічна вираженість та особливе внутрішнє світло. У відібраних на виставку портретах 1970–1980-х рр.: «Мірошник» (картон, темпера), «Колгоспник» (полотно, олія), «Чоловічий портрет» (папір, вугілля), «Портрет невідомої» (картон, темпера) — відчувається прояв особливої любові майстра до людей. Несподівані композиційні прийоми спостерігаємо у серії пастелей «Черкаси». Художник ніби підглядає за миттєвостями життя черкасців, у цьому вбачаємо певні імпресіоністичні мотиви творчості.

Таким чином, у творчості В. Сірого можемо прослідкувати певні закономірності, такі як «мерехтіння» архетипу рідної домівки у пейзажах; відтворення характерів людей, пропущене крізь особисте ставлення; поєднання різних композиційних мотивів, імпресіоністичних прийомів.

У плакаті (нагадаємо, що художник здобув фах плакатиста) переважають портретні образи. Так, В. Сірий лаконічно-велично, без пафосу створює образи Степана Ковніра, Самійла Величка, Ілька Голоти, Юрія Кондратюка, Агатангела Кримського та інших відомих українців. Скрізь маємо виражений, чіткий, лаконічний візуальний образ, відсутність зайвих елементів, деталей. Варто вказати, що у творчому доробку В. Сірого (як і родини в цілому) ми не знайшли жодного політичного плаката, жодного заангажованого твору. І в радянські часи мистецтво В. Сірого ніколи не було кон'юнктурним і розкривалося через контакт з реальністю.

Навчання за фахом плакат і часті замовлення монументальних розписів так чи інакше здійснили вплив на загальну візуально-пластичну мову В. Сірого. За таким принципом створені його пізні *картини-концепти*, присвячені художнику Олександр Мурашку («Загибель Мурашка», картон, акрил, 2016), композитору Миколі Леонтовичу («Пам'ять М. Леонтовича», полотно, акрил, 2017) і селекціонеру Левку Симиренку («Смерть Симиренка», полотно, акрил, 2016). Усі вони — відомі українські діячі часів Розстріляного Відродження, трагічні обставини загибелі яких досі невідомі, не названо замовників і виконавців злочинів. Композиційно та за трактовкою форми пізні твори В. Сірого просякнуті естетикою бойчукістів. Їх

візуальна виразність на сенсовому рівні утворює синергію філософії, історії, любові до своєї землі та свого народу з жагою до експерименту, яку не змогли обмежити ні радянська влада, ні історичний час.

Проте, ідеологічний тиск системи, який відчував художник, знаходить свій прояв у формальному вирішенні композиції картинної площини: героям В. Сірого стає надто тісно у форматі, їх величні, кремезні постаті здавлені; на вітальному рівні виникає відчуття, що їм хочеться встати і розпрямитися. Так художник відчував гноблення, яке на несвідомому рівні мало накопичувальний характер, і важкість протистояння системі в кінці творчого шляху візуально проявилася на рівні форми.

Окремим розділом на виставці подано робочі альбоми В. Сірого. Це невичерпна скарбниця цінних ідей, які вже з альбому можна брати до виконання. Думки, ідеї, начерки В. Сірого було оформлено його сином у 16 колажах. Він їх зібрав, систематизував та скомпонував в унікальні серії. І це далеко не весь робочий матеріал, що було зібрано.

Начерки, замальовки, ескізи, етюди, що передують твору, викликають особливий інтерес, адже розкривають унікальний процес авторського художнього мислення: від народження ідеї та первинного візуального образу до його втілення. В цих начерках-ескізах простежуються композиційні задуми картинної площини, фіксації окремих явищ дійсності, важливі символи та їх візуальні контексти. Тут ми бачимо образи архітектурних споруд, бібліотек, кав'ярень, лікарень, навіть лазень Черкащини. Інструменти: кулькова ручка, олівець, акварель, гуаш, сангіна, адже коли раптом приходить ідея, для В. Сірого важливим було її відтворити відразу тим матеріалом, що був під рукою. Ці невеличкі за розміром ескізи начерки в сукупності створюють дивне відчуття руху живої думки художника. Інколи він «грає» з традиційними сюжетами, розглядає їх під іншим кутом зору або поміщає в інші історичні контексти. Тут і свобода, і критична думка, і почуття гумору, коли думки, почуття, фантазія і майстерність виступають як одне ціле. Як бачимо, в роботі художник постійно зберігає контакт із реальністю. Через «ескізну кухню» відчувається щохвилинна інтенсивність його життя і художнього мислення.

На особливу увагу заслуговують графічні замальовки В. Сірого до монументальних розписів на теми української міфології та історії. В багатьох із них уже не першій стадії пошуку задум набуває ознак цільності і начерки та ескізи сприймаються самодостатніми творами з рисами композиційної та смислової завершеності. Можливо, відчуття завершеності художнього твору уже в початкових ескізних пошуках (починаючи від задуму) — один із визначальних чинників, який сформував творчий підхід В. Сірого (його успадкували діти та онук).

У роботах В. Сірого розкривається процес вдосконалення майстерності, що пролягає від особливого здивування красою світу у первинних начерках-ескізах (через кропітку працю) до символічних монументальних образів української культури. Власне, українцям ментально притаманно створювати красу через повсякденну творчість. На матеріалі локації В. Сірого наочно представлено, як напрацьовується така якість і глибина.

Оксана Сіра (1966 р. н.) втілює жіночу силу творчої родини. Вона закінчила Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва у 1992 році (нині — Львівська національна академія мистецтв). Її улюблені практики — розпис по склу, батик, гобелен. Віднайти коріння роду, припасти до джерел прадавнього міфу — особливість станкового живопису О. Сірої. Потужний генетичний зв'язок зі своїм етносом сформував її творчий стиль — стилізація, наближення до іконописного узагальнення, коли мелодійність образів реалізується через плавну ритмічність площинних колірних сполучень та пластичність форм. На виставці роботи О. Сірої органічно доповнюють роботи батька, брата і племінника,

їхня інтуїтивно-чуттєва енергія живить цілісний образ виставки. Теми та мотиви робіт перегукуються з батьковими, але розкриваються у ключі жіночого світосприйняття: «Нечаївський мотив» (картон, олія, 1996), «Шевченків гай» (картон, олія, 1997), «Два світи» (полотно, олія, 2006). «Різдво в Карпатах» (полотно, олія, 2011), «Дідова яблуня» (полотно, олія, 2012). Декоративні мотиви розкриваються повною мірою у розписах на склі: «Горлиця» (2010), «Купало» (2012), «Русалка» (2021), «Риба» (2021).

Слід зазначити, що у назвах робіт діти В. Сірого часто використовують слово «мотив». Адаже їх спільні мотиви походять з дитинства, з майстерні батька, перебування і спілкування в якій формувало світогляд, що втілюється в особистих творчих практиках. Твори О. Сірої тяжіють до фольклорно-язичницької традиції. Українська ментальність — формула самотності та індивідуальної сили художниці, що найбільш яскраво і потужно проявляється в її декоративних творах. Творчість Оксани вважаємо виявом генетичної природи традицій.

Наскрізні мотиви та варіації повторюваних образів — це приклад, як можна зберегти образ архетипний: трансформувати його, але не змінити радикально, а здійснити художню проєкцію у реальне, теперішнє і майбутнє. Щоб не заблукати в уявно-фантазійних світах, мистецька родина повертає нас до реальності світу і творчих вимірів наслідування, досягнення яких торує шлях у майбутнє, не вигадане, а реальне.

Максим Сірий (1970 р. н.) — художник, дизайнер-архітектор. Навчався в Київській республіканській художній школі імені Тараса Шевченка. Брав участь у написанні іконостасу церкви Різдва Пресвятої Богородиці у селі Нечаївка. М. Сірий — автор унікальних мозаїчних творів, які, на нашу думку, є найбільш значущим і зрілим доробком творчості майстра. Так він у свій спосіб «оживлює» історію: занурюється в історичне минуле буквально — проводить археологічну роботу. За принципом випадковості М. Сірий знаходить свій матеріал на березі Дніпра у тих місцях, які зберегли «сліди» минулого. Це — рештки старовинного посуду та тисячолітні молюски, стародавнє череп'я та уламки антикварних речей. Концептуально важливим для нього є те, що ці об'єкти — з різних епох української історії. Сам світ допомагає творити образи через принцип випадковості. Тут відбувається певний збіг задуму і можливостей його втілення.

На виставці відвідувачі мали можливість інтуїтивно сприйняти притаманну роботам М. Сірого магічну буквальноність образів: «Дерево Роду» (бетон, мозаїка/фотодрук, 2021), «Воїн» (бетон, мозаїка/фотодрук, 2021), «Конотопська відьма» (фанера, мозаїка, 2021), «Скіф» (фанера, мозаїка/фотодрук, 2021) тощо. У роботах використано уламки кузнецовської кераміки, дореволюційних ламп, порцелянового посуду, австралійських тарілочок, ліпнини, глечиків тощо. В роботі «Козак і фазан» (фанера, мозаїка, 2021) використано вікові кахлі — фрагменти середньовічної кахляної печі, які йому подарував, власне, і відтворений у цій мозаїці дід з Дубрави (місцевість, де було спалене татарами козацьке поселення).

Варто наголосити, що саме Максим зібрав батьківські начерки і ескізи у єдине ціле. Презентовані за колажним принципом (і у цьому новизна його концептуальної творчості), вони самі по собі стали творами мистецтва. Після смерті батька набули для Максима значення сакральності. Маємо додати, що М. Сірий — талановитий аквареліст. Його акварелі демонструються на всеукраїнських вернісажах, у сучасних музеях, галереях. Абстрактно-емоційні акварелі М. Сірого є завжди спонтанними. В них розкривається досвід малювання «по сирому» і без попереднього олівця. Для цього необхідним стало вміння набувати стану внутрішньої зосередженості.

Роман Сірий (1997 р. н.) — син Максима, онук Валентина Сірого, молодий дизайнер, скульптор. На виставці представлено його графічні твори та дерев'яні скульптури, більшість з яких створено за 2022 рік. Це графічні роботи, виконані рапідграфом, акварелі («Дерево

життя», «Молодість», «Активність», «Своє місце», «Оборона», «Людина-будинок», «Комунікація», «Передчуття», «Кожен день війни»), серія ілюстрацій з військового щоденника «Перші тижні війни» тощо, скульптури («Накопичення», «Концентрація», «Безкінечність», «Погляд в небо», «Напруга» тощо). У виконанні скульптур, за задумом автора, значення має матеріал — колір, структура і фактура дерева: дубу, клена, акації, граба, верби, маслини.

Творчість Романа має цілісний характер і є продовженням інтерпретації українських язичницьких мотивів. Експеримент він розпочав з позицій гри з наслідуванням, принципової інакшості. Його скульптурні візії є квінтесенцією мистецьких пошуків монументалізму Валентина Сірого (діда), іконічності Оксани Сірої (тітки), віртуозної народної елегантності Максима Сірого (батька), проявленої у знаковій сутності українського мистецтва.

Онук, як його дід, зображує Дерево Життя, але інше, адже в ньому присутні роздуми про призначення і причетність, традицію і творчість молодої людини початку ХХІ століття.

Твори Р. Сірого дещо архаїчні і мінімалістичні. В абстрактній манері вони передають не історичні сюжети, а певні емоційні і ментальні стани: напруга, передчуття, активність тощо. Скульптури створюють ефект «зачарування», нагадують візуально-спрощених архаїчних ідолів, застиглих у мовчазній буквальності буття, що містять в собі таємницю походження світу.

Таке повернення до архаїчних праджерел наводить на думку, що у творчості Романа присутній умовний «кінець історії», пластичну енергію сконцентровано, що притаманне процесу народження — новому початку життя. Це те, що турбує сучасну людину, яка знаходиться на перетині часів, у вирі апокаліптичних настроїв і відчуттях можливості абсолютно нового цивілізаційного і ціннісного виміру буття. Йдеться про змішання часів, їх переплетіння і, звичайно, про діалог поколінь. У творчості молодого художника з'являються нові засоби виразності, нові образи. Змішання різних технік створює нові візуальні ефекти і можливості рефлексії мистецтва. На прикладі творчості Р. Сірого ми ще раз переконаємось у тому, що в українському сучасному мистецтві немає відмови від образності, як немає відмови від історії. Архетипна основа творчості Р. Сірого лишається сакральною. Навколо неї оформлюються *мотиви*, змінюються, приходять нові і зникають старі.

Про *українське* неможливо говорити з точки зору руйнування образності. Відстоювання шляху до спрощення можна інтерпретувати як певне «обнуління», завдяки якому можливий початок нового. І Р. Сірий освоює цей унікальний естетичний досвід. Важливо, що його твори не є концептуальними в буквальному сенсі цього слова, адже містять реальний образ, що в цілому є характерним для українського варіанту концептуалізму. Оскільки в українському мистецтві ніколи не було остаточного розриву з образом.

Маємо зазначити, що хоча світогляд трьох поколінь художників родини Сірих формувався у різних історичних контекстах і різними візуальними мовами, художні світи перетинаються на більш глибокому рівні. Від перетину і взаємодії цих світів, їх присутності один в одному, і утворюється нова якість як спільний, унікальний міфосвіт.

У деяких роботах Максима присутній батько, а у пізніх роботах батька — Максим. Ці резонанси потребують дослідження, коли син і батько відкривають для себе один одного, є один для одного вчителями. Оксана мовою своїх поетичних, асоціативних образів перекладає ті ж самі переосмислені в традиції міфообрази та насичує їх інтуїцією. Унікальність такого спілкування полягає у тому, що тут неможливо домовитися, концепт виростає з самого життя, з логіки спільного художнього мислення.

На виставці родину Сірих єднає простір архетипів і наскрізні міфологічні образи. Творчість Валентина, Оксани, Максима та Романа — це різні епохи, де час переплетено з поза-

чассям. Ми бачимо різні способи «оживлення історії», її найбільш емоційно вразливих періодів, але також універсальні образи, які укорінені в український міф і мають спільні *мотиви*.

Родина обирала шлях пошуку автентичної сили джерела, що здатна чинити спротив чужому, розкривати істинне знання про історію і культуру свого народу, дарувати мудрість і духовну витривалість. За закономірностями розвитку родинного дерева родину єднають архетипи-спогади, які втілюються у топосі батьківщини — образах природи рідного села (у нашому випадку — села Нечаївки).

Творчість родини та спільне поле художнього мислення плекала одна земля, один вимір світу — український. Це уможливило неймовірний резонанс образів, які опосередковано «розмовляють» один з одним, утворюють коло, взаємоперетворюються і розвиваються у *мотивах* минулого — теперішнього — майбутнього.

Висновки. Розглядаючи взаємодію художніх світів кожного із членів родини, ми можемо зробити певні висновки. Дослідження діяльності української мистецької родини передбачає вивчення передумов появи спільного поля візуальних образів, формально-змістовні особливості яких залежать від історико-культурних контекстів їх виникнення, вкорінення в національні традиції образотворення, характеристик індивідуального естетичного досвіду і впливу набутих практик. Образна система родинної виставки Сірих представляє певну часову паралельність хронологічних вимірів. Спорідненість художніх світів дозволяє помислити і сприйняти родинну творчість як цілісне явище.

Характерні особливості образотворення В. Сірого, О. Сірої, М. Сірого і Р. Сірого розкриваються в особливій екзистенції єдності, з одного боку, та втіленні самотнього авторського стилю — з іншого.

Мистецька родина прагне знайти та відтворити певні спільні образні універсалії. Кожен в родині є творчою індивідуальністю, але долученим до спільної системи образів, які «прозирають» крізь індивідуальні світи. Художні родини інтуїтивно розкривають цю систему образів на рівні більш глибокої метамови. Це дає відчуття причетності до сакрального минулого та імпульс нового у часових змінах образу.

«Оживлення» історії — відтворення «кальки» незмінного міфу у живій і динамічній формі — кожен член родини робить у власний спосіб: відтворює схожі мотиви, користуючись власною візуально-пластичною мовою.

«Екзистенційний міфореалізм» творчості родини Сірих виступає як цілісна система образотворення, що розвивається у часі та вкорінена в архетипно-символічні шари національної культури, на освоєнні яких формується «спільне мислення» та емоційне єднання. Творчій родині Сірих вдалося створити свій особливий міфосвіт через екзистенцію незримого діалогу одного з одним, у співтворчості індивідуальних, унікальних світів, через збереження і транслявання української живої історії в різних мотивах навколо одного візуального коду. Це створює особливу атмосферність спільної виставки, пробуджує інтуїцію цілого.

Перманентно перебуваючи між собою у мистецькому діалозі, члени творчої родини працювали власні засоби візуального відображення як різноманіття тлумачення світу. При цьому створені ними образи залишаються досить самотніми. Випрацьовуючи власну стилістику, родина розширила діапазон трактування образів і архетипів, залучаючи глядача до діалогу про те, що є реальним і істинним.

Література

1. Белень А. Мистецька сім'я Сірих // Педагогічний вісник. 2002. № 4. С. 79–81.
2. Богуш М. Yakutovych Academy: ресурс деміфологізації мистецтва // Art Ukraine. Дата оновлення 04.12.2018. URL: <https://artukraine.com.ua/a/yakutovych-academy--resurs-demifologizacii-mistectva/> (дата звернення 19.04.2023).
3. Василега В. Валентин Сірий: монументаліст-художник // Ритм. 2010. № 1. С. 46.
4. Василега В. Сірий Валентин Павлович // Ритм. 2010. № 3. С. 42–43.
5. Галян Г. Розповіді про мистецьку родину Кричевських: культурологічні нариси. Полтава: АСМІ, 2016. 89 с.
6. Гладун О. Музей як візуальний текст культури // Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, есе / Черкаський обласний художній музей. 2014. № 4–5. С. 95–97.
7. Золоте перевесло: Мистецька династія Саєнків у музеях України / Упоряд. Н. Саєнко, О. Майданець-Баргилевич. Київ: АДФ-Україна, 2021. 312 с.
8. Міщенко Г. Одухотвореність // Культура і життя. 2004, 1 грудня. С. 4.
9. Міщенко Г. Українськість портрета Валентина Сірого // Образотворче мистецтво. 2004. № 2. С. 85.
10. Мистецькі традиції династії Саєнків у контексті української образотворчості ХХ — початку ХХІ століть (до 120-річчя від дня народження українського мистця Олександра Саєнка). Харків: Контраст, 2020. 240 с.
11. Наєждін А. Мистецький шлях у спадок: художні світи родини Наєждіних // Сучасне українське мистецтво: концепти, стратегії, візуальні практики: збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 листопада 2021 року). Черкаси: ФОП Гордієнко, 2021. С. 106–111.
12. Пушонкова О. Архаїзація візуальності в естетичних практиках Постсучасності. Черкаси: ФОП Гордієнко, 2018. 372 с.
13. Проців Л. Історія музичної педагогіки в Україні: феномен мистецьких династій // Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі. 2017. № 2. С. 73–77.
14. Ременяка О. «Український парадокс»: спроба організації образотворчого матеріалу в концепцію виставки // Сучасне мистецтво. 2008. Вип. 5. С. 237–249.
15. Роготченко О. Реалістичний нереалізм родини Наєждіних: Нотатки глядача // МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. 2009. Вип. 6. С. 282–294.
16. Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура ХХ століття. Київ: Криниця, 2004. 704 с.
17. Стасюк Г. Літературна династія як теоретико-методологічна проблема // Слово і час. 2009. № 5. С. 62–70.
18. Якутовичі: довільний конспект. Життя і творчість родини Якутовичів. Коло. Актуальні видання і проекти / Упоряд. П. Гудімов. Київ: Артбук, 2018. 96 с.
19. Яців Р. Мирон Яців. 1929–1996. Життя і творчість: альбом-монографія. Львів, 2000. 357 с.

References

1. Belen, A. (2002). *Mystetska simia Sirykh* [The Artistic Family of Siryi]. *Pedahohichnyi visnyk*, 4, 79–81 [in Ukrainian].
2. Bohush, M. (2018, December 4). *Yakutovych Academy: resurs demifolohizatsii mystetstva* [Yakutovych Academy: A Resource for Demythologizing of Art]. *Art Ukraine*. Retrieved from <https://artukraine.com.ua/a/yakutovych-academy--resurs-demifologizacii-mistectva/> [in Ukrainian].
3. Vasyleha, V. (2010). *Valentyn Siryi: monumentalist-khudozhnyk* [Valentyn Siryi: A Monumentalist Artist]. *Rytm*, 1, 46 [in Ukrainian].
4. Vasyleha, V. (2010). *Siryi Valentyn Pavlovych*. *Rytm*, 3, 42–43 [in Ukrainian].

5. Halian, H. (2016). *Rozpovidi pro mystetsku rodynu Krychevskykh: kulturolohichni narysy* [The Stories of the Krychevsky Art Family: Cultural Essays]. Poltava: ASMI [in Ukrainian].
6. Gladun, O. (2014). Muzei yak vizualnyi tekst kultury [Museum as a Visual Text of Culture]. *Muzeinyi almanakh*, 4–5, 95–97 [in Ukrainian].
7. Saienko, N. & Maidanets-Barhylevych, O. (Eds.) (2021). *Zolote pereveslo: Mystetska dynastiia Saienkiv u muzeiakh Ukrainy* [The Golden Balance: The Sayenko Art Dynasty in Ukrainian Museums]. Kyiv: ADEF-Ukraina [in Ukrainian].
8. Mishchenko, H. (2004, December 1). Odukhotvorenist [Spirituality]. *Kultura i zhyttia*, 4 [in Ukrainian].
9. Mishchenko, H. (2004). Ukrainskist portreta Valentyna Siroho [Ukrainianness of Valentyn Siryi's Portrait]. *Obrazotvorche mystetstvo*, 2, 85 [in Ukrainian].
10. *Mystetski tradytsii dynastii Saienkiv u konteksti ukrainskoi obrazotvorchosti XX — pochatku XXI stolit (do 120-richchia vid dnia narodzhennia ukrainskoho mysttsia Oleksandra Saienka)*. (2020). [Artistic Traditions of the Sayenko Dynasty in the Context of Ukrainian Fine Arts of the Twentieth and Early Twenty-First Centuries (on the Occasion of the 120th Anniversary of the Birth of Ukrainian Artist Oleksandr Sayenko)]. Kharkiv: Kontrast [in Ukrainian].
11. Nadezhdin, A. (2021). Mystetskyi shliakh u spadok: khudozhni svity rodyny Nadezhdinykh [An Inherited Artistic Path: The Artistic Worlds of the Nadezhdin Family]. In *Suchasne ukrainske mystetstvo: kontsepty, stratehii, vizualni praktyky: zbirnyk materialiv VII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (11–12 lystopada 2021 roku)* (pp. 106–111). Cherkasy: FOP Hordiienko [in Ukrainian].
12. Pushonkova, O. (2018). *Arkhaizatsiia vizualnosti v estetychnykh praktykakh Postsuchasnosti* [Archaization of Visuality in the Aesthetic Practices of Postmodernity]. Cherkasy: FOP Hordiienko [in Ukrainian].
13. Protsiv, L. (2017). Istoriia muzychnoi pedahohiky v Ukraini: fenomen mystetskykh dynastii [History of Music Pedagogy in Ukraine: The Phenomenon of Artistic Dynasties]. *Musical Art in the Educological Discourse*, 2, 73–77 [in Ukrainian].
14. Remeniaka, O. (2008). “Ukrainskyi paradoks”: sprobha orhanizatsii obrazotvorchoho materialu v kontseptsiiu vystavky [“Ukrainian Paradox”: An Approach to Organizing Visual Materials into an Exhibition Concept]. *Contemporary Art*, 5, 237–249 [in Ukrainian].
15. Rohotchenko, O. (2009). Realistychnyi nerealizm rodyny Nadezhdinykh: Notatky hliadacha [Realistic Unrealism of the Nadezhdin Family: Notes From the Viewer]. *MIST: Art, History, Modernity, Theory*, 6, 282–294 [in Ukrainian].
16. Ruban-Kravchenko, V. (2004). *Krychevski i ukrainska khudozhnia kultura XX stolittia* [The Krychevskys and Ukrainian Artistic Culture of the Twentieth Century]. Kyiv: Krynytsia [in Ukrainian].
17. Stasiuk, H. (2009). Literaturna dynastiia yak teoretyko-metodolohichna problema [Literary Dynasty as a Theoretical and Methodological Problem]. *Slovo i Chas*, 5, 62–70 [in Ukrainian].
18. Gudimov, P. (Ed.) (2018). *Yakutovychi: dovilnyi konspekt. Zhyttia i tvorchist rodyny Yakutovyshiv. Kolo. Aktualni vydannia i proekty* [The Yakutovychs: An Introductory Synopsis. The Life and Work of the Yakutovych Family. The Circle. Current Publications and Projects]. Kyiv: Artbook [in Ukrainian and English].
19. Yatsiv, R. (2000). *Myron Yatsiv. 1929–1996. Zhyttia i tvorchist: albom-monohrafiia* [Myron Yatsiv. 1929–1996. Life and Work: A Monograph Album]. Lviv [in Ukrainian].

OLHA GLADUN, OKSANA PUSHONKOVA

**UKRAINIAN ARTISTIC FAMILY
AS PART OF THE NATIONAL FINE ARTS TRADITION:
THE SIRYI FAMILY EXHIBITION DYNASTY. THREE EPOCHS OF ART**

Abstract. The purpose of the article is to reveal the key features of the creativity of the Ukrainian artistic family as a space of deep archetypal and symbolic dialogue in diachrony and synchrony of cultural development on the basis of the family exhibition of Cherkasy artists the Siryis. The research methodology is based on the cultural and axiological approaches and the biographical method, which allow us to expand the study of the artistic worlds of family members, to comprehend the interaction of the individual and the social. For the first time, an attempt is made to consider the “existential mythorealism” of the Ukrainian artistic family, which develops over time and in the contexts of archetypal and symbolic dimensions of national culture, on the basis of which “common thinking” and “the existence of unity.” The study concludes that the philosophical and artistic analysis of the Ukrainian artistic family includes the prerequisites for the emergence of a common field of visual images, the formal and substantive characteristics of which depend on the historical and cultural contexts of their origin, rootedness in national visual traditions, and individual aesthetic experience. The artistic work of Valentyn Siryi, Oksana Siryi, Maksym Siryi and Roman Siryi is revealed in a special existence of the unity of established archetypes and symbols of national culture. The “existential mythorealism” of the Gray family is manifested in visual images, in historical and ideological aspects of Ukrainian mythmaking.

Keywords: Ukrainian fine art, creative family, family exhibition, mythmaking.